

М. ТОДОРОВСКИ

МАВРОВСКО-ГОСТИВАРСКИОТ ПАРТИЗАНСКИ ОДРЕД „КОРАБ“¹⁾

Во првите денови на 1943 година Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија ја разгледа создадената ситуација во Македонија настаната во време на повеќемесечните дејства на партизанските одреди. Се имало предвид дека дел од одредите и некои организации на КПЈ претрпеле загуби во луѓе, потоа дека со анти фашистичко и антиокупаторско расположение се опфатени широките народни маси. Исто така, бил присутен фактот дека повеќето организации на КПЈ во Македонија биле подготвени да одвојат сили за разгорување на вооружената борба и на нивната територија. Од овој аспект, посебно место заземаат организациите на КПЈ во Македонија под италијанска окупација.

На оваа територија од есента 1941 година се вршени подготвки за вооружена борба — прибирано е оружје, муниција и др. Освен тоа, населението, а особено македонскиот народ, беше подложен на италијански окупаторски и големоалбански терор. Тоа влијаело кон обединување на прогресивните сили заради зачувување на голиот живот. Под влијание или под раководство на КПЈ од редот на антифашистичките сили се формира НО комитети и други форми на организирање заради обезбедување на сопствена егзистенција и заради водење на борба против окупаторите.

ПК на КПЈ за Македонија имаше предвид и други околности освен дотогашниот тек на ослободителната војна. Беа при-

¹⁾ За Мавровско-Гостиварскиот партизански одред „Кораб“ во досегашната историографија не е пишувано, освен неколку написи изнесени како сеќавања или по повод годишнината на борбата на одредот во Ново Село. Меѓутоа, во нив се засегнуваат делумно некои моменти зошто написите биле сообразувани според просторот што бил одвојуван во дневниот печат. Такви се објавените дописки на Ванчо Бурзевски: Две години од херојската смрт на борците од одредот „Кораб“, Нова Македонија (понатаму Н М), 17. V. 1945; Јаким Синадиновски: Вешала у тиранском затвору, Црвена звезда 28. VIII. 1951, I, 4; Јаким Синадиновски: Новоселската крвава пресметка во 1943, Н. М. 15—17. V. 1973 и др. Според тоа, за Мавровско-Гостиварскиот одред од она што е пишувано главно се однесува на борбата во Ново Село и за бесењето на шестмината припадници на одредот, додека формирањето на одредот, неговата политичка дејност и слични проблеми не се засегнувани.

сутни и успехите на ослободителната војна на другите народи на Југославија. Кон крајот на ноёмври беше одржано I заседание на АВНОЈ. Во неговите документи беше укажана перспективата за слобода на народите што ќе земат учество во борбата против окупаторите, вклучувајќи го и македонскиот народ.²⁾

Во тие денови беше при крај големиот пораз на германската армија кај Сталинград. Овој и другите настани политички влијаеле кон создавање на расположение за вклучување на пошироки маси во ослободителното движење.

Во такви политички услови и сознанија ПК на КПЈ за Македонија во јануари 1943 година презеде конкретни мерки за разгорување на вооружената војна во престојните денови. Во истиов месец Главниот штаб на НОПО на Македонија им даде инструкција на партизанските одреди и на воените штабови за реорганизација на партизанските сили заради нивно посолидно подготвување. Таа требаше да се одвива во насоката кон еднообразно формациско оформување на одредите, во изведувањето воена обука, во создавањето бази и врски меѓу базите и населените места заради прифаќање на нови лица, политичка работа во народот и создавање на народноослободителен фронт и неговите органи, македонските народно ослободителни комитети. Месните воени штабови имаа задача да организираат диверзантски групи, мобилизација на лица за НОП одреди и изведување обука со нив.³⁾

Заради спроведување на поставените задачи во Македонија под италијанска окупација во јануари 1943 година таму заминуваат Кузман Јосифовски-Питу и Страхил Гигов, членови на ПК на КПЈ за Македонија.⁴⁾ Веднаш по нивното стигнување во Тетово, т.е. на 21. I. 1943 година е одржан состанок на Окружниот комитет на КПЈ за Македонија под италијанска окупација. Тогаш, членовите на Окружниот комитет на КПЈ се запознати со плановите и замислите на ПК на КПЈ за Македонија и на Главниот штаб на НОПОМ за итноста на потребата за разгорување на вооружената војна.

Со цел да се спроведат задачите со поголема ефикасност, извршена е реорганизација на Окружниот комитет.⁵⁾ Одлучено е членовите на Комитетот веднаш да заминат на терен со цел да

²⁾ Браќа од сите народности и вери, проглас од I заседание на АВНОЈ, Зб. АСНОМ, 1944—1964, Скопје, 1964, с. 41—45.

³⁾ Циркулар бр. 1 од 1943 година од Главниот штаб на НОП одреди на Македонија, Архив на Македонија (ионатаму АМ) инв. бр. 496.

⁴⁾ Страхил Гигов, Формирањето и развитокот на Главниот штаб, Бригадата на братството и единството, Скопје, 1958, с. 146—147.

⁵⁾ Биле формирани два секретаријати. Еден за Тетовско, Гостиварско и Мавровско со кој раководел Кузман Јосифовски, а во кој влегувале: Тодор Циповски, Томо Софрониевски, Душко Поповиќ и втор за Кичевско-Дебарско и Струшко под раководство на Страхил Гигов, а во кој влегувале: Ванчо Бурзевски, Димо Гавровски и Борис Алексовски. — Славка Фиданова, Подготовките за формирање на Тетовскиот партизански одред, Сп. Историја, 1966, II, бр. 1—2, с. 20.

извршат иследување на положбата и да ги спроведат новите насоки според кои основна задача на сите организации на КПЈ беше да формираат партизански одреди.

Со горната цел за Гостиварско и Мавровско беа определени Томо Софрониевски за реоните — Мавровско, Горна Река и Галичко и Душко Поповиќ за Гостивар и околицата. Воедно во Гостивар работи и членот на дотогашниот состав на Окружниот комитет Анте Гиновски.⁶⁾

Дејноста на МК на КПЈ за Гостивар во првите месеци на 1943 година е свртена главно и основно кон подготовките за формирање партизански одред. Беше вршен избор и подготовки на луѓе за одредот; се прибираа материјалните средства — храна, облека, а потоа оружје, муниција и друго. За оваа цел МК на КПЈ за Гостивар одржал повеќе состаноци, а истото е сторено и во организациите на КПЈ — келиите во градот и селата. На состаноците на МК и на келиите присуствуваат членови на Окружниот комитет во Гостивар — Димо Гавровски, Душко Поповиќ и други, а во Мавровско Томо Софрониевски на кој терен подолго време пред тоа престојувал, Боро Канчески, како и Илија Антески-Смок кои како илегалци едно време се и во Беличица.

Проблемот за обезбедување на оружје и храна за партизанскиот одред беше нашироко поставен уште во претходната година. Затоа, во непосредните подготовки за формирање на одредот во почетокот на 1943 година, всушност, се работи за продолжување и поорганизирано поставување на овој проблем кој веќе имал освоено извесни позиции кога се формирал партизанскиот одред „Кораб“ во 1942 година.

Во зимата 1942/43 година МК на КПЈ за Гостивар преку келиите на КП спроведува дејност на прибирање оружје, муниција, храна, медикаменти и друго. Во градот и во селата се формирани повеќе магацини каде се прибира жито, брашно, маст, грав, и друго. Преку Народноослободителните комитети во селата со оваа дејност се опфатени многу селани. Во Гостивар преку КП и органите на борбата е спроведена акција за плетење на џемпери и чорапи за одредот. Таа акција е мошне масовна. Во неа се опфатени скоро сите македонски куќи каде имало младинци. Со овие дејности се опфатени и прогресивни сили на албанската и турската народност — преку келијата на КП на Албанците од Албанија и тукашните Албанци, потоа на воспитните групи, како и со ангажирање на некои сејмени и други лица.

Две акции — плетење на облека и собирање храна од НО комитети во селата имаат масовен карактер. Тие се значајни како од материјален а уште повеќе од политички аспект зашто се создава политичко единство на народот, без разлика на народност и вера, пред окупаторот и неговите соработници.

⁶⁾ Д-р Велимир Брезовски, Ослободителната војна во Македонија во 1943, Скопје, 1971, с. 92 и 102.

При изборот на лица за партизанскиот одред од Гостивар беа земени предвид во прв ред илегалците и членовите на КПЈ познати како такви пред окупаторската власт. Илегалци беа групата од Крушевскиот партизански одред „Питу Гули“ кои во крајот на 1942 година беа прифатени од Гостиварската организација на КПЈ, но некои од нив наскоро се префрлија како илегалци во Тетово.

Имаше членови на КПЈ во Гостивар кои ѝ беа познати на власта како комунисти и антифашисти: Јаким Синадиновски, Перо Јовановски, Крсте Гиновски, Панче Поповски и други⁷⁾ кои исто така се предвидувале да заминат во одред. Во февруари 1943 година во Вруток е одржан состанок на двете келии на КПЈ во присуство на Душко Поповиќ и Перо — Димо Гавровски. Разгледано е прашањето за подготовките за вооружена борба и посебно готовноста на комунистите да стапат во партизанскиот одред. Било одлучено во одредот да стапат во прво време Слободан Пеповски и Злате Дамјановски.⁸⁾

Кон крајот на јануари 1943 година во организациите на КПЈ во мавровските села — Маврово, Никифорово и Леуново и во с. Беличица во Горна Река решенијата на Окружниот комитет ги пренесува Томо Софрониевски. Откако пристигнува во Никифорово, тој првин го запознава Реонскиот комитет со ставот на Окружниот комитет, потоа Томо Софрониевски присуствува на состаноците на организациите на КПЈ. Пред Реонскиот комитет и пред келиите на КПЈ е поставен проблемот за согледување готовноста на организацијата на КПЈ за формирање на одред, потоа избор на луѓе за стапување во одредот, па прибирање материјални средства, создавање база и мрежа на врски со другите организации на КПЈ и со органите на борбата заради обезбедување полна egzистенција на одредот.

Организацијата на КПЈ во Никифорово ја зема на себе најобимната задача да го организира снабдувањето на одредот со храна и таа станува главна база на одредот. На состанокот на келиите е одлучено Чеде Филиповски да биде ослободен од партиските задолженија со цел да се посвети во работата на организирање на партизанскиот одред. Покрај него, беше задолжен и Здравко Горески да соработува со него по воената проблематика.⁹⁾ Пред нив двајцата, покрај ангажираноста на сета организација на КП и на Реонскиот комитет, им се паднала мошне тешка задача — да ги спроведат заклучоците во смисла на организирање на редовно снабдување, редовно одржување на врските со селата и со Гостивар, прифаќање и одведување на борците во базата и друго.

7) Арсена Деспотовска, сеќавања, Гостивар, стенографски белешки. ракопис во Институтот за национална историја — ИНИ, во Скопје, с. 71.

8) Живко Алексовски, сеќавања, Гостивар... цит. с. 66.

9) Крсте Марковски, сеќавања, Маврово, стенографски белешки, ракопис во Институтот за национална историја — ИНИ, во Скопје, с. 94.

Томо Софрониевски одржува состанок и со келијата на КПЈ во с. Беличица. И таму е извршен преглед во снабденоста со оружје, храна и готовноста за стапување во одредот. На состанокот се одлучува од организацијата на КП од Беличица уште во првите дни на формирањето на одредот да стапи едно лице — Аризан Несторовски.

Од трите организации на КП — Маврово, Никифорово и Леуново — се пријавиле борци за партизанскиот одред. За новиот одред во прв ред се пријавија оние што веќе еднаш беа во составот на Мавровскиот партизански одред во есента 1942 година. Само од Маврово се пријавиле пет лица.¹⁰⁾

Во редот на клучните прашања било создавањето на база за прифаќање и сместување на борците во периодот на нивното прибирање додека се оформи одредот како вооружена единица. Ова била значајна претпоставка од причината што мавровскиот терен, во поширока смисла, е планински каде паѓаат високи снегови кои се задржуваат до доцна во пролетта. Освен тоа, снегот претставувал отежнувачки фактор заради тоа што трагите мошне лесно го откривале движењето на борците или куририте. Во дните на формирањето на одредот конспиративноста била прва неопходност и од причината што во Леуново и во другите соседни села имало албанско население што било заведено од италијанската и големоалбанската пропаганда, па како такво сметало дека под окупација добило слобода и било против народноослободителното движење.

И при ваквите објективни условија извршен е избор на база. Тоа била поранешната жандармериска станица во месноста Арамиски Камен на планината Бистра. Овој објект се наоѓа длабоко во планинскиот масив, оддалечен за околу 4 часа пеш од с. Никифорово во правец на с. Тајмиште и с. Зајас, Кичевско. Жандармериската станица била ползувана само летно време, додека зиме била напуштена поради временските услови.

Откако принципиелно бил усвоен изборот на база, Томо Софрониевски, Илија Антески,¹¹⁾ Крсте Маркоски, член на Реонскиот комитет, Чеде Филиповски и Здравко Ѓорески извршиле извидување на објектот и констатирале дека објектот може да послужи како база со оглед на неговото место и положбата. Но моментно на него му стоеле само сидиштата, па било нужно да се покрие, да се постават прозорци и врати. Истава екипа по неколкудневна работа жандармериската станица ја оспособува да ги прими првите борци на партизанскиот одред „Кораб“.

¹⁰⁾ Бобе Велјановски, Трифко Андоновски, Раде Угриновски, Михаило Тодоровски, Русе Дојчиновски и Урош Андреевски, сеќавања, Маврово... цит. с. 125.

¹¹⁾ По расформирање на првиот Мавровско-гостиварски одред „Кораб“ во есента 1942 година Илија Антески — Смок останува како илегалец на партиска работа во Мавровско и Беличица, а потоа се приклучува во Мавровско-гостиварскиот партизански одред „Кораб“.

Веднаш потоа во станицата е пренесено оружје, муниција, како и други потреби за престој на борците.¹²⁾

Во февруари 1943 година Окружниот комитет беше извес-тен за состојбата на теренот, за подготовките и готовноста на организациите на КПЈ за вооружена борба. Тогаш се донесува одлука на мавровско-гостиварскиот терен да се формира еден одред — Мавровско-гостиварски, а на тетовскиот — да се формира Тетовски партизански одред.¹³⁾ Истовремено Окружниот комитет го означил и датумот за формирање на партизански одред.

Работејќи во насока за формирање партизански одред, МК на КПЈ за Гостивар, Реонскиот комитет за Мавровско-Галичко и Горна Река кон крајот на февруари и почетокот на март ги привршуваат подготовките. Во базата на Арамиски Камен во тие денови поединечно или групно започнаа да придоаѓаат борците на одредот. Нив претходно ги прифаќаа Чеде Филиповски или Здравко Ѓорески во реонот на с. Никифорово или во други села, а потоа ги спроведуваат во базата. По овој пат била прифаќана пошта и материјали за одредот што доаѓале од други села или од Гостивар.

Една група во која биле Анте Гиновски, Томо Ѓелај-Шумски, Таки Берберовски-Климе и други, по извршување на задачата во с. Тумчевиште од каде зеле оружје, дошле во с. Вруток во куќата на Живко Алексовски и по еднодневен престој ги прифаќа Чеде Филиповски и ги води во базата.¹⁴⁾ Некои лица, по добиени јавки, одат сами до Никифорово, каде се прифаќани и одведувани во Арамиски Камен.¹⁵⁾

Во средината на март во базата на Арамиски Камен биле собрани околу 15 борци и раководители. Од нив, на 14 март 1943 година, е формиран Мавровско-гостиварскиот партизански одред „Кораб“.¹⁶⁾ Раководниот состав на одредот го сочинувале: Командант: Александар Радосавлевиќ, заменик командант — Томо Ѓелај Шумски; комесар — Слободан Пепоски, заменик на политичкиот комесар Чеде Филиповски,¹⁷⁾ а во првата половина на април интендант станува Саво Марчевски.

И по официјалното формирање на Одредот има прилив на борци, така што до средината на април во составот на Одредот минале вкупно 25 борци. Нив ги имало од Гостивар, Вруток, Никифорово, Леуново, Маврово, Беличица, Тетово, Скопје и други места. По социјалниот состав, во Одредот биле застапени сите категории — работници, печалбари-работници, еден професор,

¹²⁾ Здравко Ѓорески, сеќавања, Хроника за Никифорово, ракопис, с. 9—10.

¹³⁾ Д-р Велимир Брезоски, Ослободителната војна... цит. с. 102.

¹⁴⁾ Живко Алексовски, сеќавања, Гостивар... цит. с. 66.

¹⁵⁾ Јаким Синадиновски, сеќавања, Гостивар... цит. с. 100; Аризан Несторовски, сеќавања, Маврово... цит. с. 116.

¹⁶⁾ Д-р Велимир Брезоски, Ослободителната војна... цит. с. 103.

¹⁷⁾ Аризан Несторовски, сеќавања, Маврово... цит. с. 116.

¹⁸⁾ Саво Марчевски, сеќавања, ракопис во ИНИ.

студенти, ученици, земјоделци, занаетчии, домаќинки и други. И по националниот состав Одредот бил доста разнолик, иако одделните народносни групи не биле соодветно застапени во споредба со составот на населението на гостиварско-мавровското подрачје. Така во одредот имало: Македонци, Срби, еден Албанец и други. Составот на Оредот го сочинувале 23 машки и две женски.¹⁹⁾

Одредот претставувал единствена формациска единица — без десетини, водови и сл. Борците живееле, според моментните услови, војнички живот. Во базата редовно имало стража и дежурство. Кога Одредот заминува по одредени задачи исто така биле оставани дежурни во логорот.

Вооружувањето на Одредот било недоволно и слабо и покрај преземените мерки за навремено снабдување со оружје и муниција. Борците биле вооружени со пушки, а само неколкумина немале пушки, туку само бомби. Одредот располагал со еден пушкотролез „Брно“ и со еден автомат — шмајзер, а потоа и со офанзивни и дефанзивни бомби.

Еден дел од борците немале служено војска, па незнаеле да ракуваат со оружје. Наспроти нив, имало повеќемина кои имале ниски и повисоки воени чинови. Затоа, со целосниот состав на Одредот била организирана воена обука како за оние што немале служено војска така и за другите. Со воената обука раководел Тома Ѓелај Шумски. Непосредно, пред првата акција на Ново Село била изведена вежба во стрелање.

Во исто време со борците е изведувана и политичка настава. Биле проучувани материјали добиени преку МК на КПМ за Гостивар. Културно-просветниот раководител во Одредот — Раде Цокиќ, а потоа и Јаким Синадиновски работеле на издавање на сиден весник.

Борците од Одредот си зеле и партизански имиња. Така, Чеде Филиповски е Даме, Михаило Тодоровски — Чичо, Александар Радосавлевиќ — Шапо, Слободан Пеповски — Иван, Русе Дојчиновски — Каплар, Денко Дејановски — Мате и други.

За скоро двомесечното постоење на партизанскиот одред „Кораб“ неговиот боречки состав, главно, престојува во зградата на жандармериската станица. Во неа условите за подолг опстанок биле прилично тешки. Снабдувањето на Одредот во овој период се одвива преку Никифорово, притоа храната или е донесувана во базата од Чеде Филиповски и Здравко Ѓорески или пак курирски двојки од Одредот ја прифаќале храната на одредено место на јавка.

Окружниот односно Обласниот комитет на КПМ имал преглед во подготовките на Одредот преку Томо Софрониевски. Во април 1943 година во Одредот пристигнал и секретарот на Обласниот комитет Тодор Циповски — Мерџан.

¹⁹⁾ Јаким Синадиновски, Новоселската крвава пресметка, Н. М. 15—17. V. 1973.

Во време на престојот во Арамиски Камен, Одредот како целина или негови помали делови обавуваат организациони, политички и воени задачи. Паралелно со задачата да води оружана борба против окупаторот, Одредот имал задача и да работи политички сред македонскиот народ и албанската, турската и другите народности. Преку тоа создавал политичко единство меѓу раз но националното население.

Во март и април Одредот развил организационо-политичка дејност во селата. Негови групи од по 2—3 или повеќемина, предводени од членови на раководството, престојуваат по ден или два во одделни села каде вршат организаторско-политичка дејност. Така, Слободан Пеповски, Томо Ѓелај и уште други 3—4 борци престојуваат неколку дена во Сретково и други села. Тие одржуваат врски и состаноци со Народноослободителните комитети или со воспитните и други организирани групи на народноослободителното движење. Нивната дејност имала за цел да подготви терен за дејство на Одредот и прибирање нови борци во него.²⁰⁾

Позначаен потфат на Одредот е кога во почетокот на април 1943 година изведе марш до Лисец во Тетовско. По задача на Обласниот комитет Одредот понесува 5—7 пушки, рачни бомби и муниција од Арамиски Камен за Лисец за да ги предаде на Тетовскиот партизански одред.

Одредот во определениот ден доаѓа во шумата кај с. Лисец, каде се среќава со врската од Тетово. Тука Одредот е известен дека Тетовскиот одред е разбиен.²¹⁾ Тогаш, Одредот со сето оружје се враќа кон Маврово преку Жеровјане и Сушица. Иако не по негова вина, тој не успеа да ја исполни задачата.

Одредот во Сушица се снабдува со една нова пушка.²²⁾ Акцијата на Одредот од Никифоровско до Лисец и назад траела неколку дена. За време на маршот борците се зближиле меѓусобно и се запознати со потешки услови какви што ги очекуваат како борци во партизанскиот одред. Движењето било доста напорно. Се одвивало во отежнати услови — требало да се мине покрај балистички и други окупаторски заседи и сл. Во текот на маршот практично е применета теоретската настава на воената обука.²³⁾

Одредот „Кораб“ во март и април 1943 година беше единствена партизанска единица од Скопје до Кичевско. Неговото создавање се совпаѓа кога се создаваат центри — бази во Западна Македонија за раководење со ослободителната војна. Заради тоа

²⁰⁾ Методија Стефановски, сеќавања, Гостивар II, ... цит. с. 19.

²¹⁾ Тетовскиот партизански одред бил разбиен на 6 април 1943 година пред да стигне и да му донесе оружје, Мавровско-Гостиварскиот партизански одред, Славка Фиданова, Подготовките за формирање на Тетовскиот партизански одред, Историја..., цит. с. 22—23.

²²⁾ Пушката е добиена од дедото на борецот во одредот Злате Дамјановски.

²³⁾ Аризан Несторовски, сеќавања, Маврово..., цит. с. 117—119.

од составот на Одредот беа ангажирани борци да извршуваат курирска работа. Тие се движка на релацијата Мавровско — Лопушник и други реони, како и во правец на Скопје.

По извршената неопходна воена обука, изведена нужна политичка настава и извршени други потребни подготовки, воено политичкото раководство донесува решение дека е време Одредот да започне со вооружени акции. Притоа, пред раководството на одредот и боречкиот состав, како и пред Реонскиот комитет за Мавровско, Галичко и Горна Река се поставило прашањето каде да се изведе првата акција.

Реонскиот комитет на КПМ, боречкиот состав и Народно-ослободителниот комитет во с. Никифорово настојувале првата акција на Одредот да биде во село Никифорово. Од таа прва акција во Никифорово се очекувал голем политички ефект. Народот кој бил комплетно вклучен во ослободителното движење очекувал со тоа да добие сатисфакција за неговото учество, а воедно да добие потстрек за работа²⁴⁾ Во план било да се нападне на возот во реонот на Буковиќ, да се изведат акции во некои села во кои требало да се одржуваат и митинзи.²⁵⁾

Меѓутоа, по настојување на командантот на Одредот Александар Радосавлевиќ, со образложение дека Одредот треба да се снабди со пушки и друго оружје какво имало во с. Ново Село, се наметнала одлуката првата акција да се изведе во Ново Село Отпорот и несогласувањето од Чеде Филиповски и од борците со одлучниот збор на Душко Поповиќ, не биле земени предвид и останало да се појде во акција на Ново Село.

Изведувачето на акцијата во Ново Село се совпаѓа на верскиот празник Велигден. Изборот на овој термин е со цел со политичка работа да бидат опфатени повеќе селани кои за празникот се прибрани во селото. Истовремено Одредот имал можност да се снабди со поголеми количини храна, а со тоа да бидат опфатени и повеќемина селани. Се имало предвид дека селото е недоволно ориентирано кон ослободително движење, поточно не е развиена дејноста на ослободителните органи, но различно се приоѓало кон овој факт.

Откако дефинитивно се прифаќа одлуката, известени се активистите во селото дека на 25. IV. 1943 година треба да го прифатат Одредот во одредено време. Според планот, вечерта на 25/26 април одредот заночева во куќата на Паскал Апостолоски. Во тој момент во Одредот се 22 лица — раководители и борци од кои 20 мажи и две жени.

Во текот на ноќта раководството на Одредот поставува стражи. Уште вечерта разговарано е со група селани и планиран е митинг со целото село за утредента околу 13 часот.²⁶⁾ Преку

²⁴⁾ Јаким Синадиновски, сеќавања, Гостивар..., цит. с. 100.

²⁵⁾ Само Марчевски, изјава, во ракопис.

²⁶⁾ Гостивар, стенографски бел., цит. с. 21—22.

дента на 26 април Одредот сè уште се наоѓал во куќата на Паскал Апостоловски со тоа што имал поставено стража — набљудувач на чардакот од куќата од каде имало прегледност кон пристапните патишта на селото. Раководството на Одредот ги продолжувало подготовките за престојниот митинг, борците исто така се подготвувале. Одговорниот борец за ѕидниот весник — Јаким Синадиновски работел на средување на дописките, а Раде Цониќ ги подготвувал кориците на весникот.

Во едоа таква работна атмосфера, но при недоволна будност, немање стражи подалеку од местото на наоѓањето на главнината на Одредот, сместени на едно место и сл. кон селото се приближуваат 200—300 балисти. Впрочем, местоположбата на селото, па и куќата на Паскал Апостоловски е таква што прегледност стражата имала само кон југ и југоисток и тоа, не на голема оддалеченост.

Всушност, поголема група балисти тргнале во потрага по Одредот утрината на 26 април 1943 година од Гостивар.²⁷⁾ Нив ги предводел Џемаил Хасани кој во почетокот на 1943 година беше се одметнал од власта — се илегализирал со поголема група негови блиски. Стапувајќи во служба на италијанскиот окупатор, тој повторно се легализира, односно се враќа во Гостивар, но претходно истапувајќи пред албанското и македонското население како да е против италијанската власт. Движењето на балистите се одвива во правец: Гостивар — с. Сушица — с. Митрој Крсти — с. Церово — с. Сретково и Ново Село. Пред с. Церово балистите се поделиле на три групи, но зборно место го определуваат Ново Село. Така, една група со Локо Лакавица пошол во правец Сретково — Ново Село; Џемаил Хасани во правец Церово — Ново Село и Шефки Прешовци пошол директно во Ново Село.

Доаѓањето на балистите кон селото го забележал дежурниот. Веднаш потоа и раководството проверува и констатира дека тоа се вооружени луѓе кои од Церово се движат како башибозук. Скоро во исто време е забележено приближувањето и на другите групи кои, всушност, го блокирале селото. Наскоро започнал и пушчен огон кој бил насочен кон куќата на Паскал Апостоловски. Во тој момент командантот Александар Радосавлевиќ со група борци и раководители врши пробив излегувајќи од куќата. Другите борци се останати заради тоа да не настрадаат во текот на отстапувањето, а воедно да се види во колку тоа се балистите на Џемо да се преговара со него, а во спротивно групата на командантот да им отвори пат на другите борци. Според наред-

²⁷⁾ По овој повод, во телеграмата на подпрефектот од Гостивар од 26. IV. 1943 година до префектурата во Дебар се вели: „Денеска изутрина во 5 часот доброволци на Џемаил Хаса во состав од 200 добро вооружени лица се испратени во планините на Леуново, Маврово и Никифорово за да дејствуваат против пробугарска банда, која дејствува против нашите национални интереси“. — АМ, к. 34.

бата на командантот, останатите борци не требало да отвораат оган додека не се види ситуацијата, со цел да се сочува и селото од палење што можеле да го сторат балистите од освета.

Штом излегла првата група, огинот на балистите бил на полно свртен кон куќата на Паскал Апостоловски. Во тие услови куќата ја напуштаат Томо Ѓелај и Денко Дејановски. Томо Шумски наидува на балистите, но со борба успева да се пробие, а Денко Дејановски во повлекувањето бил ранет. Останатите борци во куќата, заедно со сопственикот Паскал Апостоловски, изложени на извонредно силен оган, одлучуваат да се спуштат во приземните простории што биле со подебели сидишта.

Штом борците увиделе дека помош не им доаѓа од групата што успеала да излезе од обрачот, отвораат оган од прозорците и други места од зградата и дворот. При обид да се спушти во приземните простории прв загинува Анте Гиновски. Во тие моменти балистите толку се приближуваат до куќата што за било каков посериозен отпор не станувало збор. Куќата започнала да гори. За да не им падне во раце на балистите, Боге Велјановски се обидел со пушка да се пробие од блокадата.²⁸⁾

Во куќата во пламен врз скоро голораките борци им се нафрлуваат балистите удирајќи со кундаци и други средства. Настанува едно општо боиште. Притоа, е убиен Боге Велјановски, а по него е стрелан Раде Цоник пред очите на сите заробени борци, доведени селани и пред толпата башибозук. Нешто подоцна, Џемаил Хасани го убива ранетиот Злате Дамјановски од с. Вруток. Така, за мошне кусо време, во неравноправни услови загинаваат четворица припадници на одредот „Кораб“. Бројот на заробените беше уште поголем. Во рацете на окупаторот паднаа: Душко Поповиќ — Ѓоко, Илија Антески — Смок, Раде Угриновски, Драге Поповски, Трифко Андоновски, Ристо Оџаклиевски, Аятигона Туфа, Сина Димитриевска, Злате Михајловски (Малаковски) и Јаким Синадиновски. Во групата на заробени партизани албанската власт ги третираше и заробените селани — Паскал Апостоловски и уште двајца други.²⁹⁾

Кај Џемаил Хасани и кај другите водачи се исправува прашањето како да постапат со заробените партизани за да имаат поголема полза — да ги убијат или да ги предадат на италијанскиот окупатор. Преовладува сметката дека подобро е да ги одведат во Гостивар и да се погодуваат со италијанската окупаторска власт. Затоа, сите заробени партизани со тројцата селани, како и одвоено поголема група селани обвинети како помагачи на партизаните се спроведени во Гостивар. По патот од Ново Село

²⁸⁾ Паскал Апостоловски, сеќавања, Гостивар II, ... цит.

²⁹⁾ Извештај од Потирефектурата од Гостивар од 27. IV. 1943, AM, к. 34, инв. бр. 4954.

до Гостивар заробените биле изложени на малтретирање од балистите.

По неколкудневна истрага и тортура десетмината заробени борци од Гостивар италијанскиот окупатор ги препраќа во Тирана. Таму се изложени на нова истрага и тортура. По неполни дваесет дена бившите борци на одредот „Кораб“ се изведени пред италијанскиот воен суд кој од десетмината на шестмина им изрекува смртна пресуда. По брза постапка, веднаш по изрекувањето на пресудата во Тиранскиот затвор на 17. V. 1943 година се обесени: Душко Поповиќ, професор и долгогодишен член на КПЈ; Илија Антевски — Смок, студент од Тетово; Раде Угриновски, градежен печалбарски работник од Маврово; Драге Поповски, печалбарски работник од Леуново; Трифко Андоновски, печалбарски работник од Маврово; и Ристо Оџаклиевски, казанџиски работник од Гостивар, родум од Крушево.³⁰⁾

Другите четворица се осудени на временски казни заради тоа што биле малолетни.³¹⁾

Групата борци што се извлече од балистичкиот обрач — Александар Радосавлевиќ, Михаило Тодоровски, Слободан Пеповски, Тома Гелај, Денко Дејановски, Русе Дојчиновски, Саво Марчевски и Таќа Берберовски — Климе се повлекуваат кон Маврово и кај Леуново се среќаваат со Чеде Филиповски. Нивното повлекување се одвивало без команда и уште повеќе што пред борбата и пред тргнувањето во акција немало закажано место на наоѓање во случај некој да се издвои од целината. По неколкудневен престој во Мавровско во условите на засилена реакција од италијанскиот окупатор и од бандата на Џемаил Хасани поголем дел од оваа група борци се префрла во Кичевско и на 21 мај 1943 година влегува во состав на Мавровско-кичевскиот партизански одред.

Според извештајот на заменикот на потпрефектот во Гостивар, балистите имале еден убиен и еден ранет.³²⁾

Билансот од првата и воедно последната вооружена борба на партизанскиот одред „Кораб“ е мошне тежок за одредот и ослободителното движење како според бројот на загиналите така и според бројот на заробените. Одредот е доведен само на една третина од неговиот боречки состав. Причината за загубите се повеќе: има извесна доза на потценување на италијанскиот окупатор и балистите, потоа на доста големата небудност на раководството на Одредот кое имало војничко искуство, па сепак го

³⁰⁾ Во време на извршувањето на смртните пресуди сите политички затвореници биле на нозе и сите го пееле посмртниот марш. Утрината, по бесењето на борците, прогресивните граѓани на Тирана во знак на протест против злочините на окупаторот организирале демонстрации и биле затворени продавниците. — В. Бурзевски, Две години од геројската смрт на борците од одредот „Кораб“, Н. М. 17. V. 1945.

³¹⁾ Сите овие по капитулацијата на Италија бегаат од фашистичкиот затвор и стапуваат во единиците на НОВ и ПО на Македонија или работат како политички работници.

³²⁾ АМ, к. 34, инв. бр. 4954.

оставило Одредот без обезбедување и предолго време на едно место. Незнатното војничко искуство на дел од борците особено на оние што останале во куќата и нивното недоволно вооружување е причина за малиот број жртви нанесени на балистите на Џемаил Хасани.

Недостатокот од документи не дозволува позитивно да се утврди како се дојде до тоа, токму во одредениот ден да појде потера по Одредот или поточно како дојде до известување на италијанската и албанската власт дека Одредот е во Ново Село. Впрочем, организацијата на КП во Гостивар дошла до известување дека балистите поаѓаат на Ново Село против Одредот, но преземените мерки за известување на Одредот не вродиле плод.

По борбата во Ново Село и сознанието дека дел од борците се паднати во рацете на окупаторот настанува врремено пореметување на работата на организацијата на КПМ во Гостивар и Мавровско од причината што борците ги знаеле врските и организацијата, па имало опасност од провали. Окупаторот презел мерки да ги уништи и останатите сили на Одредот — спровел претресување на одредени реони и ја засилил контролата во мавровските села. Балистичката и другата големоалбанска реакција ја користувала ситуацијата за терор врз македонското население и др. И претрпените човечки загуби мошне болно одекнуваат кај народот.

Меѓутоа, МК на КПМ за Гостивар, сосем брзо се совзема. Политички е објаснета ситуацијата и покрената и спроведена е една широка акција за собирање материјални средства за откуп на заробениците. Во акцијата земаат учество како Македонци така и припадници на албанската и турската народност. Но претрпото донесување и извршување на пресудите, само дваесетина дена по борбата кај Ново Село, било причина што не успеа сенародната желба — првоборците од Одредот да бидат спасени. Таа акција всушност го потврдува единството на македонскиот народ со албанската, турската и другите народности.

Еден од најзначајните настани од историјата на ослободителната војна и револуцијата во Гостиварско-мавровско е формирањето на партизанскиот одред „Кораб“ во март 1943 година. Македонскиот народ во условите на окупаторската власт при непостоење сигурност на живот, во организирањето на Одредот виде своја гаранција, па токму затоа во првите моменти по борбата се најде во мошне критична состојба која за кусо време ја преброди и уште со поголема упорност се вклучи во вооружената борба против окупаторот и квислинзите.